

“ЧИНГИС ХААНЫ ЕРТӨНЦ БА МОНГОЛ СУДЛААЛ”

ОЛОН УЛСЫН ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХУРЛЫН ХӨТӨЛБӨР,
ИЛТГЭЛИЙН ТОВЧЛОЛ

ЕРӨНХИЙ ЗОХИОН БАЙГУУЛАГЧ

ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН
ТАМГЫН ГАЗАР

МОНГОЛ УЛСЫН
ЗАСГИЙН ГАЗАР

БОЛОВСРОЛ,
ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯМ

МОНГОЛ СУДЛАЛЫН
ҮНДЭСНИЙ ЗЭВЛӨЛ

ОЛОН УЛСЫН МОНГОЛ
СУДЛАЛЫН ХОЛБОО

ХАМТРАН ЗОХИОН БАЙГУУЛАГЧ

ГАДААД ХАРИЛЦААНЫ ЯМ

СОЁЛЫН ЯМ

МОНГОЛ УЛСЫН ШИНЖЛЭХ
УХААНЫ АКАДЕМИЯ

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ СУРГУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН
БОНОГОРОВЫН ИХ СУРГУУЛЬ

МОНГОЛ УЛСЫН СОЁЛ
УРЛАГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ

ЧИНГИС ХААН
МУЗЕЙ

ЧИНГИС ХААНЫ
Ф. СОЁЛЫН
ХУРЭЭЛЭН

ЧИНГИС ХААНЫ ЕРТӨНЦ БА МОНГОЛ СУДЛАГ

Салбар хуралдаан - II
МОНГОЛ ХЭЛ, УРАН ЗОХИОЛ СУДЛАЛ

Хэзээ: 2022.08.06 14:00 цаг

Хаана: МУИС-ийн Номын сан, 502 тоот танхим

Салбар хуралдааны дарга: Д.Заяабаатар (Монгол Улс)

Салбар хуралдааны нарийн бичгийн дарга: Э.Пүрэвжав (Монгол Улс)

ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ХҮРЭЭЛЭНГИЙН ТЭРГҮҮЛЭГЧ БӨГӨӨД ЖИНХЭНЭ
ГИШҮҮН Я.ЦЭВЭЛИЙН МЭНДЭЛСНИЙ 120 ЖИЛИЙН ОЙД ЗОРИУЛСАН
ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААН

ХҮНДЭТГЭЛИЙН ХУРАЛДААНЫ НЭЭЛТ

14:00-14:10	Морин хуурын аялгуу
14:10-14:20	Нээлтийн үг: Академич Д.Рэгдэл ШУА-ийн Ерөнхийлөгч
14:20-14:30	Монгол Улсын Ерөнхийлөгч У.Хүрэлсүхийн мэндчилгээ
14:30-14:50	“Үгийн утга тайлагч” баримтат кино
14:50-15:00	Гэрэл зургийн үзэсгэлэн Дурсгалын зураг

Хугацаа	Илтгэлийн сэдэв	Илтгэгч
15:00-15:20	Монгол судлаач Я.Цэвэл	Э.Пүрэвжав (Монгол Улс)
15:20-15:40	Я.Цэвэлийн тайлбар толийн уламжлал, шинэчлэлийн асуудалд	Л.Болд (Монгол Улс)
15:40-16:00	Монгол ном зүй ба Я.Цэвэл	Б.Түвшинтөгс (Монгол Улс)
16:00-16:30	Цайны завсарлага	Б.Сумьяабаатар ✓
16:30-16:50	Хүндэт зочдын дурсамж, сэтгэгдэл: Гэгээрсэн эрдэмтэн	(Монгол Улс)
	Я.Цэвэл гуайн тухай дурсахад	Л.Маналжав (Монгол Улс)
	Гэр бүлийн төлөөллийн талархал	Ш.Эгшиг (Монгол Улс)
16:50-17:20	Хүндэтгэлийн хуралдааны хаалт	Д.Заяабаатар (Монгол Улс)

ГЭГЭЭРСЭН ЭРДЭМТЭН

∞ дурсамж өгүүлэл ∞

Байдандоржийн СҮМЬЯАБААТАР*

Монгол Улс

Би Цэвэл гуайг, Шинжлэх ухаан гэдэг “Их Оршил”-ын өндөр босгыг алхаж орсон 1962 оноос эхлэн мэднэ. Мэдэх мэдэхдээ зээгсэн 1962 мэднэ. “Яавал ийм хүн больё доо” гэж дотроо дуурайх 1962 санаатай, ааш араншин 1962, хэлэх ярих, бичих ноороглох, хөдлөх барихыг нь ажигладаг байсан.

“Алтны дэргэдэх гууль” гэгчийн үлгэрээр зарим чанар нь наалдсан байж магадгүй ч, сачийн 1962 / 1962 дутсан. Цаад хүн нь давтагдахгүй, төгс учраас.

Одоогийн МУИС-ийн хоёрдугаар байрнаа нэг өрөөнд, хойд эгнээний хойноосоо хоёрдох ширээнд Цэвэл гуай, би өмнөх ширээнд нь сууна. Цэвэл гуай бие шавилхан 1962, шандаслаг 1962, нуруу цэх, хөл шултуун, гар салгалаагүй, хоолой тунгалаг, ухаан саруул, ой сайн, төлөв тогтуун, уг цөөн, хааяа дуугараахдаа жинтэй, оновчтой, ойлгомжтой, сургаалтай, цэгцтэй, сонсоод баймаар, хүнд үлдэцтэй юм хэлнэ. Хүнийг дээр доор, дарга цэрэг, баян хоосон, сайн муу, сайхан муухай гэж

* ОУУБИС-ийн Чингис хаан судлалын хүрээлэнгийн захирал, доктор (Sc.D), профессор.

ялгаварлахгүй, юм үзэж нүд тайлсан настай хүний намбаар ~~нэг~~, нэг л зангаар харилцана.

Чингисийн удмын Дээлгэйсайхан ~~нэг~~ (1-32-661) гэдэг хүнийг санагдуулам, өдөр бүр дээл өмсөж гангарна. Өглөө ирэхэд сууж л байна, өдөр биднийг цай хоол эргүүлдээд ирэхэд сууж л байдаг, өдрийн хоол юу иддэгийг нь огт үзээгүй. Ажил тараход, гөлгөр цэмбээр ~~нэг~~ ширээгээ нар зөв зүлгэчхээд, ханцуйвчаа ~~нэг~~ авч, хормойгоо нэг сэгсэргчхээд, чимээгүйхэн гараад явчихна. Автобус унаанд суудаггүй, гэрээ хүртэл алхдаг байсан байх аа.

Цэвэл гуай, хөвүүн Шагдарсурэнгээ, “Эсэргүү”, “Зөвлөлтийн эсрэг үзэлтэй” хэмээн адлагдаж ~~нэг~~ асан Ринчен багшид шавь оруулчхаад, ажилд авах тухай Хүрээлэнгийн тушаал гарсны дараа, хүүдээ зам тавьж, өмнүүрээ гаргаж, суудалдаа суулгаад, санаа нь амарсан бололтой хоолойгоо нэг зассанаа өрөөнөөс гарч одсон.

Бие нь өрөөнөөс гарсан боловч, билиг оюуныг нь залгамжлагсад тасраагүй.

Цэвэл гуайнхан удмаараа, гурав дөрвөн үеэрээ монгол өв уламжлал, түүх соёл, ном судрыг дээдэлсэн бичгийн хүмүүс. Тийм гэр бүл хуруу дарам. За даа, миний мэдэхээр, манайханд ч байхгүй л байх аа даа.

Цэвэл гуай харин тамхи татна аа. “Беломор” янжуур цаг барьж, хямгатай ~~нэг~~ татна. Ширээн дээр нь тамхины иш, үns байхыг би огт хараагүй. Ринчен багш, Лувсанвандан гуай хоёр орж ирэхээрээ л замбарааг нь алдуулна. Тэд “буу хална ~~нэг~~”. Манай өрөөнийхний “нар нь гарна”. Маш сонирхолтой цаг тохиох нь тэр дээ. Дор дороо юмаа хиймээр алдаж, дооши тонгойцгоо авч, үнэндээ тэдний үгэнд чих нь дэлдийцгээнэ. Тэд улс төр лүү өнгийхгүй. Хоёр хязгаараас хол, номын мөр хөөсөн хүмүүс(Давст нуураас болж, Гадаад Явдлын Яамны муу Аварзэд л золиос болсон доо, хөөрхий. Өөрснөө “Чи маань л хөндөлдөхгүй ~~нэг~~ бол, уул ч өнгөрөв бололтой” гэцгээсэн юм гэнэ лээ; Ордонд залаастай Сүхбаатарын зургийн их бие нь, намайг харж байгаад зурсан юм шүү дээ, мэдэх үү? гэх зэргээр өөр зуураа ярилцах нь сонсогдсон).

Ринчен багш болохоор, үүр шөнөөр алсаас хэнгэргийн дуу сонсогдоод, нэг мэдэхнээ нь дээл, хөнжлийг хуулчихдаг шидэт бөөгийн тухай Ольдинбург багшийнхаа ярьсан яриа; “Тамхины иш” гэхийг “Тэмээний сэг” гэж эндүүрсэн толь бичиг бий; Нас барсан хүнээр зохиол бичүүлж байсан зүйл ч бий; Энэтхэг яваад узсэн харсан сонин хачин зүйлсийнхээ тухай инээд алдаж, гуя алгадаж байгаад л хөөрч гарна.

Байсхийгээд л, “нэг хүртчихье” гээд, гараа хумбиж(алга тосохгүй) сунгана. Цэвэл гуайгаас тамхи гүйж байгаа нь тэр. Цэвэл гуай өвөртөө гараа хийж байснаа нэг ширхгийг имэрсээр гаргаж өгнө.

Лувсанвандан гуй болохоор, хуруунууд нь тамхинд шарлачихсан, хувцас нүүр нь шохой болчихсон орж ирээд, “Тод үсэг”ийн уртатгалын тухай нэг оюутны “нээлт”; Чехословакийн Вацек гэдэг оюутан монгол хэлийг богино хугацаанд гайхалтай системтэй сурч байгаа тухай. Энэтхэгт эртний Дравид хэл сурхаар явах

гэж байгаа тухай, “тэр ч нэг сайн, гүйцэгдэхгүй монголч болно доо” гэх зэргээр яриа дэлгэнэ.

Нэгэн зун. Хөвүүн Шагдарсүрэн эзгүй ~~түүх~~. Би Цэвэл гуайг зусландаа гарахад нь туслав. Ойрхоон, хойшоогоо, академийн аж ахуйн хашаанд. Хориод см өндөр дэвцэнтэй ~~түүх~~, элсийг нь дөрвөн буланд нь шовойтол овоолчихсон гэрийн буурь харагдана. Цэвэл гуай, гилтгэнэсэн ~~түүх~~, хүрэвтэр өнгийн, хоолой ханцуйдаа бүчтэй нимгэн давхац ~~түүх~~ өмсөөд, цагаан цуубай ямбуу ~~түүх~~ толгойдоо чих гаргаж зангидаад, хамуураар ~~түүх~~ хэдхэн нааш цааш нь татаад шал тавихад бэлэн болов. Яахаараа широо хүртэл ийм амархан эвэндээ орчихдог байна даа гэх маягийн юм бодоод зогсож байтал, шал зөөх ажил гарав. Шалыг сайтар хатсан modoор хийсэн бололтой, маш хөнгөн, эвлэх нь яв цав, хий зайгүй.

Цэвэл гуай тооноо өргөх маягтай болоход, би туслахаар очиход “Зүгээр, хүү минь. Тооноо даахгүй эр, толгойгоо даахгүй хүзүү гэж байдаггүй юм. Тооно гэрийн эзний ажил” гээд, сэвхийтэл өргөөд шалныхаа голд зөөлхөн тавиад, цоо шинэ цагаан цуу ямбуугаар тооноо зүлгэж гарав. Хана дугаартай бололтой, нар зөв эргүүлэн нэг талаас нь, хооронд нь зйтай байрлуулав, хоёулаа. Ханын толгой, шийр, удээсийг нэгбүрчлэн шалгасны дараа Цэвэл гуай, цагаан цуу ямбуугаараа унь бүрийг нэг шувтраад, сэгэлдрэг ~~түүх~~ бүрийг татаж үзээд, надад өгөхдөө “баруун”, “зүүн”, “хойд”, “тотгоных” гэж хэлж зөөлгөнө.

Хүн ийм нямбай төрөх гэж, мөн сайхнаа, монголд ийм хүн хэд байдаг болдоо гэх маягийн юм бодонгоо нэг хэсэг ажлын цаана гарав. Тэгсэн Цэвэл гуай, “За хоёулаа нэг аяга цай уухуудаа гээд, хэдэн жил ч болсон юм гэмээр гөлийчихсөн жижигхэн өр ширээ тоононыхоо өмнө тавиад, даавуун уутны амыг задалж, хуруу шиг нарийхан, хул шаргал өнгийн боорцог гаргаж алаг багварт ~~түүх~~ хийгээд, арвайн гурил, өрөм, чангаамал ~~түүх~~, шартос өрж тавихад, арааны шүлс асгармаар, цаанаа л нэг нүнжигтэй ~~түүх~~ харагдана. Гараа арч гэж байгаа бололтой, хэсэг цагаан даавуу над руу сарвайв. Зүүн хөлөөрөө баруун хөлөө дарж, тухтайхан завилж ~~түүх~~ суугаад, халуун савтай цайнаасаа ууж, өрөм шар тос, чангаамал хольж зуурсан арвайн гурилаа чимхлэн зооглоо зуураа гэнэт, “Чиний зан миний залуугийнхтай төстэй юм аа даа. Шударга байх ч сайхан л даа. Дотор онгойгоод явчихна. Харин олон л юм узнэ дээ, дотно гаднаас. Тууштай, гүйвж дайвахгүй байх л чухал даа. Эрхэмлэх зүйл тэр. Манайхан Цэвээн, Эрдэнэбатхан, бидний илгээсэн олон сайхан залуусынхаа оюуны хүч тэнх (~~түүх~~ = тэнхээ ~~түүх~~), мэдлэг боловсролыг бүрэн ашиглаж чадаагүй, гомдоосон, хилсдүүлсэн дээ, хөөрхий. Инээсэн бүгд нөхөр байдаггүй, болгоомжил. Аашилсан бүгд дайсан байдаггүй, дотонс гэсэн эртний үг байдаг даа” гэснээ огзом ~~түүх~~ бослоо. Би ч бослоо. “Суугаад ид, ид. Би энд нэг юм” гэснээ эргээд явчихав.

Авчирсан эд хогшлоо шалан дээрээ энд тэнд байрлуулж харагдана. Нар хэвийлгээд гэрээ барьж дуусав.

Цэвэл гуай гэрээ нар зөв нэг тойрчихоод, боорцог, үзэм, мөсөн чихэр боож, дээр нь шархалzan тавиад, “За, хүү минь буцдаа. Аядуу зөөлөн яваад хариарай” гээд, намайг үүдэн тушаагаа үдээд, сэтгэл хоргодом торойгоод хоцорсон.

Тэр цагийнхан Цэвэл гуайг “Цэвэл баян”, “Баян Цэвэл” гэцгээдэг байсан. Цэвэл гуай баян хүн байсаан.

Гэхдээ амин хувнаа бодсон, хорголоо тоолсон баян байгаагүй. Эрдэм, нигүүлсэл ~~хүчлийн~~-ийг хослуулсан баян хүн байсан. Улсын музейд гэрээ бэлэглэж, Нацагдоржийн музейд ширээгээ (Хуушаан энэ ширээн дээр сууж байгаагүй ээ. Гэхдээ хамгийн ойрынх нь энэ байх гэж хэлээд) шилжүүлж байсан, бас фронтод юу юу гэлээ бэлэглэж байсан түүхтэй.

Монгол хэлнээ “үян зан ~~хүчлийн~~ зөөлөн зан ~~хүчлийн~~” гэхээс гадна, “**үян санаа** ~~хүчлийн~~” гэсэн хэллэг бий. Тэр нь “өрөвч санаа ~~хүчлийн~~”, өрөвч сэтгэл ~~хүчлийн~~” гэсэн утгатай.

Цэвэлгуай бол “**үян санаатан** ~~хүчлийн~~” байсан. Хүүхдийн фондод олон мянган төгрөг (*Дөчин мянга гэл үү наян мянга гэл үү*) хандивлаж байсан нь ирээдүйг харсан, одооныхоор “ирээдүйдээ хөрөнгө оруулсан”, үлгэр дуурайлал болсон, шагшин магтахад угт үл хүрэлцэх буянт үйлс ээ.

Хорлоогуай захирал болж ирээд “Монгол хэлний тайлбар толь бичиг зохиох ажил удаашралтай байна”, “Би Төв Хорооны даалгавартай”, “Түргэвчлэх шаардлагатай” гээд нийтийн дунд чанга дуугаар олонтаа тунхаглана. Уг нь толь бичиг зохиох ажил нь гар бичмэлээр нуруувчилсан ~~хүчлийн~~, дууссан л юм байна лээ л дээ. Хэвлэлд бэлдэх л үлдсэн юм билээ. Нэг өдөр Цэвэлгуай ардаас “Сумьяа, алт харшилдахаараа ямар дуу гардаг вэ?” гэж асууж байна. Би, металл юм чинь гэж дотроо бодоод “тар няр л хийх байх даа” гэв. Цэвэл гуай “нурт хийдэг” юм шүү дээ. Богдын сэнтэйн ~~хүчлийн~~ олбог доогуур гарaa шургуулахад алтан ембүүнүүд ~~хүчлийн~~ нуртхийн мөргөлддөг байсан юм” гэж хуучлахад ~~хүчлийн~~ би гэдэг хүн мэдэмхийрснээ ойлгож, шилээ маажиад өнгөрсөн. Цэвэл гуай, тэр өдөр дуу чимээний үгсийн тайлбараа хянаж байсан бололтой.

Нөгөө нэгэн өдөр Цэвэл гуай “Сумьяа, чи энэ толь бичгийг машинадах уу” гэж байна. Би тэр үед чинь туслах ажилтан. “Нойтон тугал бараас айдаггүй гэдгийн үлгэрээр” юүгий нь ч мэдэхгүй “За, тэгье” гэдэг хоёрхон үтгэй байлаа л (Ямар сайндаа С.Лувсандандан “бандиа, хоёул синонимын толь зохиох уу” гэхэд нь “синоним” гэдэг үгийн ч сайн гүүрэхгүй мөртөө “За, тэгье” гээд, жил гаруй суугаад “монгол хэлний ойролцоо үгийн товч толь” хэвлүүлсэн удаатай). Цэвэл гуай Хүрээлэнгийн захиргаанд саналаа хэлсэн бололтой юм билээ. Тэгсэн би голгдов oo. Нэгдүгээрт, монгол бичигт муу. Хоёрдугаарт, монгол хэлний мэргэжилтэн биш, солонгос хэлнийх. Гуравдугаарт, толь бичиг “хуучны уг” ихтэй. Дөрөвдүгээрт, тайлбар нь орчин үеийнх бус, “нэгэн зүйл” (шувуу, гөрөөс, эрдэнийн чулуу гэх мэт) олонтай. Тавдугаарт, жишээг зохиолоос эшлээгүй, өөрөө зохиосон гэх мэтээр “гээзг тавин ~~хүчлийн~~ gejige talbin”(Gu-6978. зах үлдээж, өрөөсгөлөөр) шуугиан

дэгдээж, эдгээрийг засварлах редактор хэрэгтэй гээд, Х.Лувсанбалданг томилж (миний байранд суулгаж), Барс гэдэг хүнээр машинадуулсан.

“Эртний” буюу “хуучирсан” гэдэг нэрээр мөн ч олон үгийг нь дугуйлж хассандаа !!

Цэвэл гуай түүнд нь баахан дурамжхан, дурамжханаар барахгүй дургүй байснаа үе үе цухуйлгадаг асан.

Гэвч, яаж ч чадаагүй. Хүчин мөхөстсөн ~~журнал~~ (Жишээг зохиолоос эш татах ажил “редакторласан тольд” ч “Мянгуужингийн үлгэр” болсон). Цэвэл гуай “Чи зохиогч болно уу” гэж редактораас асуусан гэж нэг дурсамжаас уншсан санагдана. Өвгөн, өөрийнх нь зохиолд хэт гар хүрлээ гээд, шаралхаж ~~журнал~~ асуусан байж ч болох. Надаар машинадуулна гэдэг нь учиртай байсан юм билээ. Би юугаа өөрчилж мэдэхэв, байгаагаар нь л буулгана шүү дээ.

Үнэнийг хатуухнаар хэлбэл, монгол хэлний товч тайлбар толийн анхны хэвлэл Цэвэл гуайн зохиосон толь биш болсон. Зохиогчийн эрх, дур зоргыг ~~журнал~~ зөрчсөн, өрөөл бусдын санаа, тайлбар их орсон толь болсон. Гэвч, орвонгоор нь эргүүлж чадаагүй, “их савны ёроол оо” гэгчээр юм үлдсэн.

Эрдэмт хүү нь, уул толийг эцгийнхээ уугал эхэд оруулах санаатай оролдоод л байх шиг байна.

Нэрээ зохиогч болгон хавсаргахгүй, аавынхаа нэрээр хэдэнт хэвлүүлж нийтийн хүртээл болголоо.

Нягт хүн, цаанаа нэг бодолтой болоод л тэр байх.

Цэвэл гуайн гарбичмэл (15x15см хэмжээтэй болов уу гэж харагддаг, хатуувтар цаасан дээр бичсэн, хар, цагаан нойлын утсаар дөрвөлжлөн багласан эх) Хэл зохиолын хүрээлэн юм уу Академийн архивт эрхбиш хадгалагдаж байх учиртай. Түүнийг олж уугал эхээр нь хэвлэвээс юутай сайн. Эрдмийг нь залгасан хүү, ач, зээнэр, эчнээ шавь нар, шүтэн бишрэгчдийнх нь сэтгэлд ийм санаа байдаг л байх хэмээн бодном.

Угийг тайлбарлахдаа эхлээд аймаг, төрөлд нь оруулж байгаад, дараа нь дэлгэрэнгүй тайлбар хийдэг нь монгол толь бичгийн уламжлал байсан юм билээ. “Нэгэн зүйл” (шуувуу, өрөөс, эрдэнийн чулуу гэх мэт) гэсэн хэллэг олонтой гэж Цэвэл гуайг буруутгах өчүүхэн ч сэжүүр байхгүй. Сүүлд үзэхнээ нь, зохиолын нэр усыг нь заагаагүй болохоос биш, Цэвэл гуйн жишээнд ном судар, сонгомол орчуулгаас авсан зүйл, аманбичгийн хэлний хэллэг мундахгүй байна лээ.

“Мунхагийн санах нь хойно оо” гэгчээр, хожим бодохноо нь, Монголын түүхийг мушгин гүйвуулж, монголчуудыг “Угийн бичиг”-ээс нь холдуулж, үсэг бичгээс нь салгаж, уламжлалт бүхнээс нь хөндийрүүлэх хэмээсэн дотоод гадаадын бодлого л дэвсгэрлэн явж байсан юм билээ л дээ.

“Хориннэгт”, “Хориннаймт”, “Гучинзургаат”, “Монгол хэлний Бүгд хураасан бичиг”, “Албан хэргийн тогтмол үг”, “Мэргэд гарахын орон нэрт тогтсон даг-ийг”

зэрэг алдарт толь бичгүүдийг судалж эхэлж **байхад**, Цэвэл гуай аль хэдийн утг нь нэвтэрчихсэн, толь бичигтээ дэлгэр ашиглахсан **байсан**.

Тэр нь, зарим хүний нүдэнд орсон хялгас, үнэн нүүрээ халхалсан “хуучирсан үг” хэмээх баг байсан юм билээ. Энэ мэтсийг би дурдахгүй, бичихгүй, нэхэн сануулахгүй өнгөрвөл алдсын алдас болж, “Үнэн”ийг гэсгээлд ~~нэв~~ өртөх буй заа.

Цэвэл гуай өөрөө ихэд чармайж, шаргуу зүтгэж байж, хэвлэлийн газарт биеэр очиж, хэдэн наизтайгаа өдөр шөнөгүй суусны хүчинд тайлбар тольдоо монгол бичгийг оруулсан даа. Тэр цагт, Цэвэл гуайгаас өөр хүн бол давах даваа биш байсан байх шүү (Би хүртэл “ойролцоо үгсийнхээ **толгой үгийг** монгол худам үсгээр хадаж өгье” гээд хүчихрээгүй = хүч хүрээгүй = дийлээгүй, хэн ч дэмжээгүй, даан ч жижигдсэн дээ).

Цэвэл гуай, толгой нь эргэж гардаг, ногоолиг ~~нэв~~ өнгийн үзгээр бичнэ. Хааяа 86 гэдэг үзгээр, ягаан бэхээр бичиж харагддаг. Дээлийнхээ хормойг хумбиад ~~нэв~~ нэг суухаараа хөдлөнөө нь угүй.

Ширээрүүгээ бөгтийхгүй, цэх сууж, үзгээ холоос барьж бичнэ.

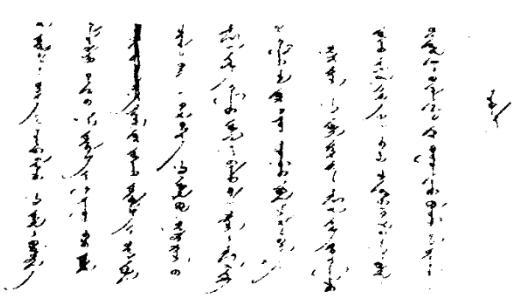
Бичгийн хэв сайхан, найруулга сайтай, товч өгүүлбэртэй бичгийн их хүмүүн ~~нэв~~ .

Эрдмийн замналаа зөв эхэлсэн хүн. Хаана юу байгаа, хаана юу гарсныг мэдэхгүй бол судалгаа шинжилгээ цааш явахгүй, худгийн мэлхийтэй адил мурхардана гэдгийг хэнээс ч илүү эрт, сайтар ойлгосон нэгэн.

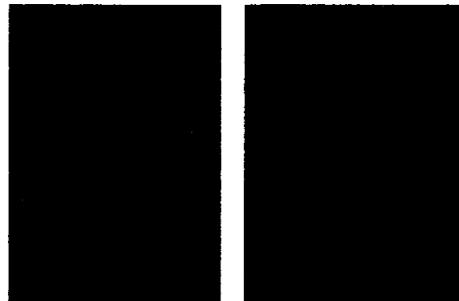
Эрдмийн уурхай номын санд байгааг олж харж, алдарт бүртгэлүүдээ нийтийн хүртээл болгосон.

Түүний бүртгэл машид тодорхой, анхдагчаар зогсохгүй дэлхийн түвшнийх.

Одоо, юмны эзэн сумны занги - Үндэсний номын сан гар бичмэл, дармал номсоо уул бүртгэлтэй тулгаж үзэхэд илүүдэх юун. Байгаа байхгүй нь тодорч, сонин дүр төрх харагдаж магадгүй дээ ↓

Цэвэл гуайн гарбичмэл. 1950 он.

Ном зүйн бүртгэлүүд

Монголчууд “ухаан ~~нэв~~” -ыг “гэрэл ~~нэв~~, гэгээ ~~нэв~~ ~ ~~нэв~~” тэй холбож хэлэлцдэг баархалт уламжлалтай түмэн. Тухайлбал: “ухаарал ~~нэв~~ \ гэгээрэл ~~нэв~~ ~ ~~нэв~~”; “ухаарах ~~нэв~~ \ гэгээрэх ~~нэв~~ ~ ~~нэв~~”; ; “ухаарахуй ~~нэв~~ \ гэгээрэх үй ~~нэв~~”;

“ухаантан \ гэгээнтэн \”; “ухааруулах \ гэгээрүүлэх \”; “ухаалаг \ гэгээлэг \ ;” ухаарсан \ гэгээрсэн \ \ ” ; “Гэгээрсэн хүн \ ” гэсэн хэллэгүүд бий.

Цэвэл гуай “Гэгээрсэн хүн \ ”, “Гэгээрсэн эрдэмтэн \ \ ” гэдэгт нь зүй ёсоор орно. Тэрбээр, алдар нэр, албан тушаал, зэрэг цол \ \ горилоч байгаагүй. Дүүнэр нь, удирдлагад нь ажиллаж байсан хүмүүс сурвалжлагч гишүүн, шинжлэх ухааны жинхэнэ гишүүн (академич) болж байв.

Бид мэт нь гайхширдаг, өөр зуураа ийн тийн ярилцдаг л байсан. Харин Цэвэл гуай олон таван үтгүй, толь бичгээ зохиогоод л, цэмцийн \ суух нь өрөөний чимэг, ихэмсгийн шинж төгөлдөр.

Атаа жетөө гэдгийг мэддэггүй, дэвэргэн зангүй, тийн гэгээрсэн хүн байсан юм даа, Цэвэл гуай.

Зөвлөлтөөс бусад орон, тухайлбал, Герман Францад залуусаа илгээсэн, илгээхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн, монгол бичигтэй гаргууд \ , монголчуудын дархлаа болсон өв соёлоо нэн эрхэмлэдэг, уугал монгол зан заншлынхаа тухай голчлон бичдэг зэрэг нь дотоод гадаадын зарим хүмүүсийн санаанд таардаггүй тул араанд нь зуутдаж, Цэвэл гуайг ил далд хавчдаг, өөд нь гаргадаггүй дардаг байсан байж магадгүй.

Одоо, цаг өөр болж, шинэ үе гарч ирж. Монгол дархлаа, монгол бахархлын эзэн болсон энэ их хүмүүнд **Төрийн шагнал нэхэн олгоход** “нүдээ олоогүй” гэж хэлэх хүн нэгээхэн бээр гарахгүй байх.

Наанадаж, Монгол улс гавьяатнаа мартдаггүйн гэрч болох, цаанадаж “Зуурд” \ нь (Энэ үгийг орчин цагийнхан мартаж, зөвхөн “сүнс” гэдэг үгийг хэрэглэх болж. Уг нь амьд хүнийхийг “сүнс”, нөгчсөнийхийг нь “зуурд \ хэмээмүй G-10031 гэж ялгаж хэлэлцдэг. Сэргээвээс зохист нэр томьёо) баясах болов уу.

Цэвэл гуайн амьдрал бүхэлдээ ийм энгийн, гэгээлэг, эрдэмлэг, нягт нямбай, даруу сайхан, үлгэр авмаар даа. Дуураймар алдана уу гэхээс биш, дуурайж чадахгүй ээ. Цэвэл гуай шиг хүн дахин төрөхгүй.

Юу үнэн, энэ үнэн.

Арван долдугаар жарны хар барс жил.

Монголын Нууц Товчоог бичиж дууссан хуран [гуран] сар.

Барс өдөр, барс цаг голлох агшинаа бичиглэв.